

Голові спеціалізованої вченої ради у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, доктору історичних наук, професору, професору кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Комарніцькому Олександру Борисовичу

ВІДГУК

Офіційного опонента Голубка Віктора Євстафійовича, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історичного краєзнавства Львівського національного університету імені Івана Франка на дисертацію Ляскович Тетяни Вікторівни на тему «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918 – листопад 1920 рр.)», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Актуальність теми дисертації. Дисертація Тетяни Вікторівни Ляскович присвячена надзвичайно актуальній темі. Адже питання матеріально-технічного забезпечення (логістики) армії є ключовим фактором ефективного функціонування усього армійського організму. Тому вивчення набутого вітчизняного, як і зарубіжного, досвіду у цій царині має важливе значення й не втрачає своєї актуальності. Особливо це стосується сьогодення коли Українська армія дає відсіч збройній агресії розв'язаній Росією проти нашої держави. Проводячи паралелі між російсько-українськими війнами періоду Визвольних змагань 1917-1920 рр. і сучасною російсько-українською війною дуже важливо врахувати досвід тогочасних державних структур у налагодженні системи матеріально-технічного постачання військ. Проте в силу різних причин вона виявилась неспроможною виконати покладені на неї завдання.

Попри те, що за останнє десятиріччя українська історіографія збагатилася низкою цінних публікацій з історії Збройних Сил УНР, однак такий її аспект як діяльність державних структур щодо їхнього матеріально-технічного забезпечення залишається майже не дослідженим.

Актуалізує дослідження і те, що дисертація виконана у межах науково-дослідної теми «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (номер державної реєстрації 0122U000516).

Якість одержаних результатів та повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Дисертаційна робота є завершеною та ґрунтовно розкриває проблему дослідження. Результати наукової роботи висвітлено у 25 публікаціях авторки, з них 3 у фахових виданнях України, 1 – закордонному періодичному виданні, 21 публікація апробаційного характеру, (різних наукових форумах). В опублікованих працях достатньо відображено проведені дослідження. Зокрема про це свідчать посилання на них авторки у тексті роботи коли розглядаються конкретні аспекти досліджуваної проблеми.

Наукова новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень. Проблема, що висвітлюється у дисертації Т. В. Ляскович відзначається науковою новизною. По суті, нині у вітчизняній історіографії відсутнє комплексне її представлення оскільки наявні роботи із цієї тематики носять розрізнений та фрагментарний характер. Дисертація Т. В. Ляскович є важливим, самостійним дослідженням із переконливими, достовірними, обґрунтованими результатами, які спираються на значний масив опрацьованих джерел і підтвердженні узагальненнями й оцінкою в межах окремих розділів. Уперше проаналізовано і введено до наукового обігу значний масив джерельного матеріалу, історіографічного доробку попередників, сформульовано узагальнення, які стосуються діяльності державних органів у сфері матеріально-технічного

забезпечення війська УНР. Дисертантка ґрунтовно дослідила функціонування державної системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР на різних етапах їх боротьби, а також такої важливої її складової як організації медичної служби і санітарно-медичної допомоги.

Працюючи над темою, дисертантка залучила і ретельно опрацювала широке коло джерельного матеріалу. У роботі використано матеріали п'яти вітчизняних і одного зарубіжного архіву (ЦДАВО України – 48 фондів, ЦДАГО України, ЦДА України, м. Львів, Державний архів Вінницької області, Державний архів Хмельницької області, Архів Інституту Юзефа Пілсудського). Дисертантка опрацювала великий масив опублікованих джерел, мемуарної літератури і періодики. Отже, можна ствердити, що дисертаційна робота Т. В. Лякович має солідну емпіричну базу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дослідженні. Дисертантка логічно обґрунтувала актуальність теми, її наукову новизну, правильно визначила об'єкт і предмет свого дослідження, чітко окреслила поставлені дослідницькі завдання. Хронологічні межі дисертаційної роботи окреслені правильно.

Висновки дисертації є обґрунтованими і віддзеркалюють положення, що виносились на захист. У них підсумовано погляди авторки на проблему місця та ролі державних органів влади УНР із забезпечення матеріальних потреб національних збройних сил під час російської агресії проти України у період листопада 1919 – листопада 1920 рр. У висновках сформульовані важливі положення, що стосуються набутих історичних уроків у цій сфері, які дають змогу врахувати їх в умовах сьогодення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Структура дисертації добре продумана й відповідає поставленій меті та визначеним завданням. Вона сформована на основі проблемно-хронологічного методу. Робота складається із

вступу, чотирьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, та додатків (списку використаних джерел та літератури (271 позиція), а також окремих архівних матеріалів котрі доповнюють і конкретизують основний текст дисертаційної роботи). Анотація українською та англійською мовами є рівнозначними за змістом, а перелік публікацій дисертантки за темою наукової роботи засвідчує її належну апробацію, як результат наукового пошуку.

У першому розділі *«Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»*, Т. В. Ляскович проаналізувала стан наукової розробки та джерельної бази теми, окреслила методологічні основи дослідження. Вона уважно простудіювала увесь попередній історіографічний доробок теми і у підсумку констатувала, що досліджувана проблема в історіографії знайшла фрагментарне висвітлення. Дисертантка виокремила найістотніші моменти, характерні для історіографічної спадщини, звернула увагу на різні ідеологічні підходи історичних шкіл: діаспорної, радянської, сучасної української, почасти польської при висвітленні вказаної теми. У той же час видається спрощеним підхід коли при характеристиці історіографічної спадщини застосовується статичний метод у її оцінках. Щоправда авторка звертає увагу на певну еволюцію української діаспорної історіографії, проте оминає увагою те, що радянська й особливо сучасна українська історіографії також пройшли певні етапи розвитку. Тому вартувало б виділити якісь тенденції у розвитку останньої. (с.34-40).

Джерельна база дослідження (розд. 1.2). добре структурована. Дисертантка проаналізувала законодавчі акти органів влади УНР, діловодну документацію, вказала на їх специфіку. Усе це засвідчує про глибоку обізнаність авторки дисертації із нормативною базою УНР у галузі створення системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил періоду Директорії УНР. Можна стверджувати, що опрацьований Т. В. Ляскович нормативний матеріал проведено на належному фаховому рівні. Позитивно можна оцінити й те, що авторка не обмежилась лише офіційними нормативними актами а й проаналізувала такі групи

джерельного матеріалу як протокольна документація, ділове листування, різного роду записки, звіти, рапорти, періодичні видання, мемуари, котрі дають змогу «із середини» прослідкувати техніку функціонування апарату постачання війська УНР.

Таким чином, дисертація виконана на основі багатого джерельного матеріалу велика частина якого досі не введена до наукового обігу.

Теоретико-методологічні засади на яких виконана дисертація містяться у підрозділі 1.3. Його зміст вказує на те, що дисертантка добре орієнтується у теоретичних підходах проведеного дослідження, правильно обрала методологічний інструментарій для реалізації поставленої мети. У роботі використано системний, структурно-функціональний, діалектичний підходи, а також низку загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-наукових методів пізнання. Варто наголосити, що характеризуючи їх теоретичну сторону, авторка на прикладах ілюструє їхнє застосування у процесі розкриття конкретних аспектів висвітлення теми. Так структурно-функціональний підхід дав можливість простежити зв'язок між історичними епізодами конкретної ситуації і змінами у системі державного постачання армії УНР (с.54-55). В цілому можна констатувати що дисертаційна робота виконана на солідній теоретико-методологічній базі.

Наступні три розділи дисертації присвячені висвітленню створення та функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР у період листопада 1918 по листопад 1920 рр., тобто на етапі створення армії Директорії до завершення російсько-української війни.

Другий розділ *«Заходи державної влади із забезпечення Збройних Сил Директорії бойовим ресурсом, продовольством та амуніцією (листопад 1918 – листопад 1919 рр.)»* (с. 62 – 101) розкриває організацію постачання зброєю армії Директорії на різних етапах її бойового шляху та його особливості. Дисертантка охарактеризувала джерела надходження зброї і амуніції у війська, створення

відповідного механізму постачання армії, логістику переміщення військового майна територією України.

Імпонує, що дослідниця чимало уваги надає міжнародному фактору організації забезпечення Української армії, наголошує на тому, що міжнародна економічна блокада УНР фатально вплинула на матеріально-технічне забезпечення її Збройних Сил, зосереджується на висвітленні діяльності українського уряду у пошуках альтернативних шляхів здобуття зброї і перевезення її на терени держави. Цілком слушно авторка вказує на те, що внутрішні негаразди - розбалансованість державного апарату, неконтрольований повстанський рух, брак фінансів заважали централізованому постачанню армії, що підірвало її боєздатність і унеможливило забезпечувати стратегічні військові потреби. У розділі детально проаналізовано систему забезпечення армії продовольством і фуражем. При цьому дисертантка розкрила структуру апарату постачання армії, нормативну базу його функціонування. Усе це вказує на те, що дослідниця ґрунтовно підійшла до висвітлення цього питання.

У розділі також добре описано заходи, які вживали органи влади щодо речового забезпечення військ, проблеми з якими вони при цьому стикалися, шляхи їх розв'язання. При цьому звернута увага й на помилки допущені органами влади, які фатально відбилися на постачанні військ, а відтак і на їхній боєздатності.

У третьому розділі роботи *«Функціонування державної системи з матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР упродовж 1920 р.»* (с. 102 – 140) детально розглянуто роль державних органів в організації постачання українських дивізій в період налагодження польсько-української військової співпраці в 1920 р. Дисертантка висвітлила реорганізацію системи постачання, її особливості, адже йшлося про відбудову майже зруйнованого апарату постачання військ, що наступив після розпаду регулярного фронту наприкінці 1919 р. Зокрема на належному рівні розкрито діяльність таких ключових його елементів як Головної управи постачання і Міністерства народного господарства. При цьому

авторка оперує конкретними цифровими даними, що характеризують фінансову спроможність УНР. Фактично через фінансову скруту постачання українських військ майже цілком перейшло до польського союзного командування. Очевидно, що це сковувало командування Армії УНР у проведенні бойових операцій на фронті. У той же час уряд УНР намагався встановити нові канали постачання військ зброєю та амуніцією з інших європейських держав, використовуючи сприятливі можливості, які надавав польсько-український договір від 21 квітня 1920 р. До певної міри авторка спростувала поширене в історіографії твердження про небажання польської сторони виконувати умови договору щодо постачання української союзної армії зброєю та амуніцією. Вона звернула увагу на те, що матеріально-технічне забезпечення самого Війська польського не було настільки добрим аби дозволити собі значні поставки українському союзнику. (с. 127)

Останній (четвертий) розділ *«Державна організація медичної служби і санітарно-медична допомога оборонцям УНР (листопад 1918 – листопад 1920 рр.»* (с.141 – 186) стосується найменш відомого аспекту теми дослідження. Дисертантка на належному науковому рівні розкрила такі аспекти проблеми як формування мережі шпиталів в УНР, їх забезпечення матеріальним ресурсом. З огляду на катастрофічні для особового складу Армії УНР та цивільного населення наслідків епідемії тифу, що охопила країну наприкінці 1919 – початку 1920 рр. У роботі добре проілюстровано практичні заходи республіканських органів влади, військових медичних структур у її запобіганні та профілактиці. Дисертантка, спираючись на конкретні факти дійшла висновку, що фаховий рівень діяльності медико-санітарної системи в армії стояв на відносно доброму фаховому рівні, а діяльність самої системи була непогано продумана. Проте, військово-політична ситуація УНР, її блокада державами Антанти навіть у питаннях гуманітарного характеру, коли йдеться про постачання в Україну медичного приладдя, паралізували протиепідемічні заходи уряду УНР, який фактично вичерпав власні ресурси.

Висновки дисертації (с.187-193) є обґрунтованими та логічними, відповідають меті та поставленим у дослідженні завданням. Варто відзначити, що дисертація містить велику кількість цікавих і пізнавальних додатків, що доповнюють тему та краще розкривають її (с.269-433).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.
Відзначаючи у цілому позитивне враження від дисертації Т. В. Лякович хотілося б у порядку дискусії висловити окремі зауваження та побажання:

1. У розділі II «Заходи державної влади із забезпечення Збройних Сил Директорії бойовим ресурсом, продовольством та амуніцією (листопад 1918 –листопад 1919 рр.)» авторка оминула такий аспект як поповнення кавалерійських частин армії кіньми. Чи вживалися у цьому напрямку якісь заходи адже відомо, що за часів гетьманату такі плани існували.
2. У тексті дисертації міститься важливий цифровий матеріал, що стосується постачання Армії УНР упродовж літа – осені 1920 р. різних видів озброєння (с.132-134). Чи можливо бодай приблизно встановити процентне покриття у ньому потреб армії на той час? Таке узагальнення краще б ілюструвало реальний стан функціонування системи забезпечення.
3. Описуючи діяльність закупівельних комісій, у дисертації констатується факт, що вона викликала невдоволення і протести населення, особливо селянства. Бажано було б конкретизувати у яких формах вони проявлялися, де саме і як на них реагувала військова і цивільна влада.
4. У дисертації згадується про єдину ткацьку фабрику у Дунаївцях котра забезпечувала армію обмундируванням. Виникає питання як вона забезпечувалась ткацькою сировиною, яким був її штат, наскільки

стабільною була її робота, наскільки якісну продукцію вона постачала армії.

5. У третьому розділі роботи «Функціонування державної системи з матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР упродовж 1920 р», висвітлюючи закупівлю обмундирування для Армії УНР, авторка подає ціни у польській валюті і зазначає, що суми валютних коштів на рахунках українських банків не вистачало (с113-114) проте не вказує скільки цих банків було і які з них займалися фінансуванням армії.
6. Вартувало б уточнити сюжет, що стосується перебування Армії УНР у серпні – середині вересня 1920 р. на території Галичини. Йдеться про ставлення польської влади до діяльності українського командування у питаннях продовольчого і речового забезпечення війська за рахунок місцевих ресурсів.
7. Видається некоректним вислів авторки на с.125 «...перебазування бойових дій Дієвої армії УНР на етнічну територію...» коли йдеться про її наступ з теренів Галичини у вересні 1920 р. на Поділля. Виходить, що Галичина не відноситься до українських етнічних земель?
8. Вимагає уточнення теза авторки, що «перемога Антанти у Першій світовій війні спричинила капітуляцію Німеччини та Австро-Угорщини...» (с. 62). Насправді це був їх вихід із війни й підписання перемир'я при виконанні певних умов. Жодних актів про капітуляцію ці держави не підписували.

Висловлені зауваження та побажання не впливають на позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок та оцінка дисертації з урахування дотримання академічної доброчесності.

Дисертація Ляскович Тетяни Вікторівни на тему «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918 – листопад 1920 рр.)» є завершеною кваліфікаційною роботою, результативною спробою наукового дослідження. Враховуючи висновок про рівень оригінальності дисертації (програмний засіб перевірки на плагіат: Unicheck; ID перевірки: 1015833350, який складає 97,6%, оцінка рівня наукового дослідження є високою.

На підставі зазначеного у відгуку вважаю, що дисертаційна робота Ляскович Тетяни Вікторівни на тему «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918 – листопад 1920 рр.)» відповідає спеціальності 032 «Історія та археологія» та вимогам порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у закладах вищої освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами від 21 березня 2022 р. № 341), п. 6 та 7 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., а тому Ляскович Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент
завідувач кафедри історичного краєзнавства
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доктор історичних наук, професор

В. Є. Голубко

